КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 322:342.731(477)
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.4.45

Андрусишин Богдан Іванович,
доктор історичних наук, професор
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0002-5490-6874
b.i.andrusyshyn@npu.edu.ua

ПРОЦЕДУРНА МОДЕЛЬ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕАГУВАННЯ У РЕЛІГІЙНІЙ СФЕРІ

Збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила підвищення ролі державно-конфесійних відносин як сегмента національної та громадської безпеки, де свобода совісті потребує одночасно ефективного захисту від ворожих впливів і послідовного дотримання європейських стандартів прав людини. Мета цієї розвідки – запропонувати прикладну модель узгодження безпекових завдань та вимоги пропорційності під час застосування державних заходів у релігійній сфері. Запропоновано ризик-орієнтовану матрицю пропорційності (РОМП), що поєднує чотири рівні ризику зовнішньої інструменталізації релігійної організації (низький, помірний, високий, критичний) та чотири рівні інтенсивності втручання (партнерська взаємодія; адміністративні приписи і контроль; судове обмеження або припинення; супровідні майнові та санкційні наслідки). Для кожної комбінації ризику й заходу визначено мінімально необхідний пакет доказів і процесуальних гарантій, орієнтований на стандарти законності, легітимної мети, необхідності й справедливого балансу. Емпіричною опорою моделі слугує аналіз конституційних та законодавчих підстав обмеження діяльності релігійних організацій, а також опис безпекового контексту й суспільних очікувань щодо протидії ворожому впливу. Показано, як РОМП може бути інтегрована у практику центрального органу виконавчої влади у сфері релігії та судового контролю за рішеннями про обмеження діяльності організацій, зокрема в процедурах встановлення афілійованості та реагування на пропаганду ідеології «русского міра». Практична цінність полягає у можливості уніфікації адміністративної й судової практики без зниження стандартів свободи совісті, що підсилює довіру до державної політики та її стійкість у період війни. Теоретична новизна полягає у процедурному дизайні, що переводить дискусію про релігійну безпеку у формат верифікованих показників і прозорих критеріїв пропорційності, зменшуючи ризики довільності й забезпечуючи сумісність із європейськими зобов'язаннями України.

Ключові слова: державно-конфесійні відносини, релігійна безпека в умовах збройної агресії, свобода совісті, воєнний стан, афілійованість, іноземні релігійні організації, протидія ворожому впливу, процедурні гарантії, судовий контроль.

Andrusyshyn Bohdan,
Doctor of Historical Sciences, Professor
Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0002-5490-6874
b.i.andrusyshyn@npu.edu.ua

PROCEDURAL MODEL OF PROPORTIONALITY OF STATE RESPONSE IN THE RELIGIOUS SPHERE

Russia's armed aggression against Ukraine has intensified the security dimension of state–church relations, where freedom of religion must be safeguarded while hostile external influence is effectively contained. This article proposes a Risk-Oriented Proportionality Matrix (ROPM) that links four levels of religious-security risk (low,

© Андрусишин Б. І., 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

moderate, high, critical) to graduated, legally grounded state responses (partnership and prevention; administrative procedures and compliance orders; judicial restriction or termination; and ancillary property/sanctions consequences within the law). The model specifies a minimal evidence-and-procedure package for each escalation step and applies a concise proportionality test (legality, legitimate aim, necessity, fair balance). ROPM is designed to help unify administrative practice and strengthen judicial review, enabling decisive counter-influence measures during wartime while maintaining European standards of freedom of conscience.

Key words: state-confessional relations, religious security in conditions of armed aggression, freedom of conscience, martial law, affiliation, foreign religious organisations, countering hostile influence, procedural guarantees, judicial control.

Актуальність дослідження. Війна Російської Федерації проти України актуалізувала релігійну безпеку як практичний вимір свободи совісті в умовах підвищених ризиків. Релігійні організації виконують у публічному просторі мобілізаційні та соціально-гуманітарні функції, однак за наявності зовнішнього центру впливу можуть бути інструменталізовані для пропаганди, легітимації агресії чи підриву конституційного ладу. Відтак суспільний запит на протидію деструктивним впливам має узгоджуватися з гарантіями свободи віросповідання й недопущенням дискримінації, що виводить у центр критерій пропорційності державних заходів.

Конституційні засади України поєднують свободу світогляду і віросповідання з принципами рівності та світськості, водночас покладаючи на державу обов'язок реагувати на загрози національній безпеці та публічному порядку. У воєнний період це зумовило формування спеціального нормативного комплексу, що визначає підстави й наслідки обмежувальних заходів щодо окремих релігійних організацій, запроваджує процедури протидії використанню релігійного середовища для пропагандистських чи підривних цілей, а також інституціоналізує критерії «афілійованості» й двоступеневий механізм реагування (адміністративний припис – судовий розгляд питання про припинення юридичної особи). Окремо врегульовано компетенцію уповноваженого органу у сфері етнополітики та свободи совісті щодо фахової оцінки наявності відповідних ознак і застосування приписів (Про внесення змін, 2022).

Попри нормативну визначеність інструментів, практичним викликом залишається їх узгоджене та пропорційне застосування до різних типів ситуацій – від організаційної залежності й інформаційного впливу до майнових спорів і процесуальних питань судового контролю. Додаткову складність створює новизна правової категорії «афілійованості» та потреба уніфікації стандартів доказування й аргументації, щоб мінімізувати ризики селективності та забезпечити передбачуваність рішень. У цьому контексті ризик-орієнтований підхід доцільно розглядати як аналітичну рамку, що пов'язує тип і рівень загрози з інтенсивністю втручання та мінімальними процедурними гарантіями, зберігаючи пріоритет прав людини та ефективний судовий контроль.

Виклад основного матеріалу. Нормативна логіка сучасної української релігійної політики у воєнний час може бути описана як поєднання двох взаємодоповнювальних завдань: (1) гарантування свободи совісті та рівності конфесій і (2) нейтралізація безпекових ризиків, пов'язаних з інструменталізацією релігії в інтересах держави-агресора. Важливо, що спеціальне законодавство 2024 року фіксує застереження щодо неприпустимості тлумачення його положень як обмеження свободи релігії чи права на релігійну практику (Про захист, 2024). Отже, визначальним є не сам факт державного реагування, а його процедурно-правова якість: законні підстави, доказовість, належні гарантії участі адресата та ефективний судовий контроль.

Для методичної визначеності доцільно окреслити робочі дефініції. Державно-конфесійні відносини – це система правових, інституційних і комунікативних взаємодій між державою та релігійними організаціями, спрямована на реалізацію свободи совісті, рівність конфесій і врегулювання публічних аспектів релігійного життя (реєстрація, майнові відносини, соціальне служіння, взаємодія у кризових ситуаціях). Релігійна безпека – стан захищеності держави й суспільства від загроз, що виникають у релігійній сфері або використовують релігійні структури та символічні ресурси для завдання шкоди конституційному ладу, правам людини чи суспільній єдності;

при цьому забезпечення такого стану не може досягатися шляхом довільного звуження свободи релігії. Ворожий релігійний вплив у прикладному сенсі – цілеспрямоване використання організаційних мереж, управлінських зв'язків і публічної комунікації релігійних структур для просування зовнішньополітичних цілей держави-агресора (включно з пропагандою, кадровими рішеннями, управлінським контролем або формуванням лояльності). Принцип пропорційності у релігійній сфері означає, що будь-яке обмеження зовнішніх проявів свободи релігії має бути передбачене законом, переслідувати легітимну мету, бути необхідним у демократичному суспільстві та мінімально достатнім для досягнення мети, за умови дотримання процедурних гарантій і судового контролю (Guidelines, 2014).

Ключовим правовим інструментом для оцінювання структурних зв'язків релігійних організацій із зовнішніми центрами впливу виступає категорія «афілійованості». У чинному праві вона слугує способом юридично релевантно встановити, чи існує організаційна залежність релігійної організації, що діє в Україні, від іноземної релігійної організації, діяльність якої заборонена відповідно до спеціального закону. Профільний закон деталізує ознаки афілійованості (входження до структури, статутні й управлінські положення, обов'язковість рішень зовнішніх органів, кадрові процедури призначення/погодження, затвердження статутів тощо), а також передбачає двоступеневу модель реагування: адміністративну стадію (дослідження ознак, припис про усунення порушень) і судовий етап припинення юридичної особи у разі неусунення встановлених ознак (Про свободу совісті, 1991). У правозастосуванні це важливо тим, що переводить дискусію зі сфери загальних суджень про «зв'язки» у площину формалізованих критеріїв, які мають підтверджуватися документально та оцінюватися з урахуванням стандартів доказування. Саме ця формалізація створює підстави для ризик-орієнтованої логіки: різні комбінації ознак повинні корелювати з різною інтенсивністю втручання та різним рівнем доказової переконливості.

Ризик-орієнтована матриця пропорційності (РОМП) у пропонованій концепції є інструментом узгодження правових критеріїв і управлінської практики застосування заходів реагування. Її базова конструкція ґрунтується на двох осях. Вісь А відображає рівень безпекового ризику зовнішньої інструменталізації релігійної організації (низький, помірний, високий, критичний). Ризик у цьому контексті доцільно розуміти як поєднання імовірності загрози та потенційної шкоди для конституційного ладу, прав людини і суспільної єдності. Вісь В відображає інтенсивність державного втручання – від партнерсько-превентивних заходів до адміністративно-процедурних і, за наявності підстав, до судово-правових процедур припинення або інших правових наслідків у межах закону. Принципова ідея матриці полягає у тому, що підвищення інтенсивності втручання є допустимим лише за підвищення рівня доведеного ризику та за одночасного посилення доказового пакета і процедурних гарантій.

Операціоналізація осі ризику може спиратися на три групи індикаторів. Перша – структурно-правові індикатори афілійованості: положення статутних документів і рішень органів управління, які свідчать про входження до структури зовнішнього центру, обов'язковість його рішень, участь представників у керівних органах, кадрові процедури призначення/погодження, механізми затвердження статутів тощо. Друга – управлінсько-функціональні індикатори впливу: фактична спроможність зовнішнього центру визначати ключові рішення організації в Україні, контролювати кадрову політику, фінансові потоки або публічні позиції. Ця група частково відображається в юридичних ознаках, але потребує доказового наповнення у конкретних кейсах. Третя – поведінково-наративні індикатори: дії або комунікації, які утворюють або підтримують заборонену законом пропаганду (зокрема ідеології «русского міра») чи іншу діяльність, що прямо створює загрозу публічному порядку, правам інших осіб або національній безпеці. Законодавство визначає допустимі джерела доказів (публічні реєстри, документи, висновки експертиз, інформацію інших органів, відкриті джерела), але для пропорційності принципово, щоб їх використання підпорядковувалося стандартам добросовісності, верифікації та процесуальної передбачуваності.

Низький рівень ризику доцільно фіксувати тоді, коли відсутні юридично значущі ознаки

афілійованості або документально підтверджені канали зовнішнього управління, а публічна діяльність організації не містить маркерів забороненої пропаганди. На цьому рівні пропорційними є партнерсько-превентивні заходи: комунікація щодо правових вимог, консультації з питань належного врядування, сприяння соціальному служінню, загальний моніторинг ризиків в межах відкритого публічного простору. Втручання у внутрішні справи конфесій є недоречним; держава діє через загальні правила і підтримку правопорядку без «превентивного» контролю, який може переростати у надмірну дискрецію.

Помірний рівень ризику має місце, коли виявлено поодинокі або неповні структурно-правові індикатори (згадки у статутних документах, управлінські практики, що потенційно свідчать про зв'язок із зовнішнім центром), але відсутні дані про системний контроль або поведінково-наративні прояви, які безпосередньо загрожують безпеці. Для цього рівня пропорційним є перехід до адміністративно-процедурних дій, спрямованих на уточнення статусу та усунення невизначеностей: запит документів, фаховий аналіз, за потреби – експертні висновки, а також комунікація щодо можливих шляхів приведення статутних і управлінських положень у відповідність. Адміністративна стадія тут має бути не каральною, а коригувальною: вона створює умови для саморегулювання релігійної організації в межах закону та мінімізує ризик необґрунтованих судових процедур.

Високий рівень ризику доцільно встановлювати, коли сукупність індикаторів свідчить про кілька ознак афілійованості та/або системний характер управлінської залежності, а також коли наявні поведінково-наративні маркери, здатні завдати шкоди публічному порядку чи правам інших осіб. У такій ситуації пропорційним інструментом є припис про усунення порушень із чіткими вимогами та строками, можливістю подання заперечень і доказів, а також із належною фіксацією підстав, які можуть бути предметом судової перевірки. Тут важливо підтримувати чітке розмежування: держава реагує не на віру, богослужіння чи обряд, а на юридично значущі управлінські зв'язки або на заборонені законом форми діяльності (зокрема пропаганду). Такий підхід дисциплінує застосування норм і зменшує ризики стигматизації.

Критичний рівень ризику охоплює випадки, коли доведено залежність від іноземної релігійної організації, діяльність якої заборонена в Україні, або підтверджено системне використання структури для підтримки збройної агресії чи пропаганди забороненої ідеології. За цього рівня законодавство допускає найбільш інтенсивні заходи, однак і вони мають залишатися процедурно обмеженими: рішення уповноваженого органу повинно бути мотивованим, доказова база – належною, а припинення юридичної особи – предметом судового контролю. Майнові чи санкційні наслідки мають похідний характер і можуть реалізовуватися лише після настання визначених законом умов та у встановленому порядку.

Вісь інтенсивності втручання у РОМП доцільно розуміти як ієрархію законних інструментів. На низьких ризиках домінують партнерські та превентивні дії. За помірного й високого ризику ключовою стає адміністративна процедура: дослідження ознак афілійованості або фактів забороненої пропаганди, використання визначених законом джерел інформації, винесення припису з гарантіями участі адресата. Якщо порушення не усунуті або характер ризику вимагає правового припинення, застосовується судова стадія, яка забезпечує незалежну перевірку доказів та пропорційності втручання. Така побудова мінімізує ризик «позапроцедурних» рішень і підтримує логіку правової визначеності.

Ядро матриці становлять правила переходу між рівнями, тобто мінімальний доказово-процедурний пакет, який має супроводжувати кожне підвищення інтенсивності втручання та забезпечувати його передбачуваність і перевірюваність. Доцільно структурувати такий пакет за п'ятьма взаємопов'язаними компонентами. Перший компонент є документальним і охоплює матеріали, що безпосередньо співвідносяться з юридично значущими ознаками афілійованості. Другий компонент має управлінсько-функціональний характер і включає підтверджені факти зовнішнього впливу на прийняття рішень, кадрові процедури та фінансові потоки. Третій компонент є комунікаційно-наративним і стосується верифікованих фактів забороненої законом пропаганди або іншої публічної активності, яка утворює релевантні безпекові ризики. Четвертий компонент

є безпековим і полягає у мотивованій аргументації потенційної шкоди та її зв'язку з легітимною метою втручання, зокрема із захистом національної чи громадської безпеки, публічного порядку або прав інших осіб. П'ятий компонент є процесуальним і передбачає дотримання мінімальних гарантій належної процедури, включно з повідомленням адресата, наданням строку для відповіді, правом подати пояснення чи заперечення, можливістю усунення порушень та забезпеченням доступу до судового контролю. Запропонована структура не замінює судової оцінки, однак підвищує якість адміністративного мотивування, дисциплінує роботу з доказами та робить подальший судовий контроль більш предметним і ефективним.

Процедурно РОМП доцільно вибудовувати як послідовність взаємопов'язаних стадій, кожна з яких має окреслену мету, предмет доказування та процесуальні межі. Перша стадія полягає у первинному скринінгу, тобто у фіксації сигналів ризику (звернення, інформація інших органів, дані відкритих реєстрів, публічні висловлювання), їх попередній кваліфікації за групами індикаторів та перевірці наявності ознак, достатніх для переходу до формалізованої процедури. Друга стадія охоплює поглиблене дослідження, що передбачає збирання й верифікацію доказів, аналіз статутних та управлінських документів, а за необхідності залучення релігієзнавчої експертизи, після чого формується мотивувальна частина висновку із зазначенням фактів, джерел та їх правової оцінки. Третя стадія має коригувальний характер і реалізується через винесення припису, у якому конкретизуються встановлені ознаки, визначаються дії для їх усунення, встановлюється строк для подання звіту та забезпечується можливість подати пояснення і заперечення. Четверта стадія полягає у прийнятті формалізованого рішення за результатами процедури (зокрема щодо наявності ознак або невиконання припису) із належним повідомленням адресата та дотриманням вимог до мотивування і фіксації доказової бази. П'ята стадія забезпечує судовий контроль і передбачає звернення до суду та незалежну оцінку належності й достатності доказів, а також відповідності втручання критеріям пропорційності.

Критерії пропорційності у межах РОМП доцільно застосовувати як короткий юридичний тест перед кожним рішенням, яке посилює втручання. Перший елемент – законність: наявність чіткої норми і передбачуваність наслідків. Другий – легітимна мета: безпека, публічний порядок, права інших осіб. Третій – необхідність: перевірка, чи існують менш обтяжливі засоби і чи доречно спочатку використати коригувальні інструменти. Четвертий – справедливий баланс: співвіднесення масштабу втручання з доведеним рівнем загрози за умови принципового розмежування forum internum і forum externum. Внутрішній вимір свободи релігії (forum internum) охоплює право мати, приймати, змінювати або не мати релігійних переконань і є абсолютним, тобто не підлягає обмеженням; натомість зовнішній вимір (forum externum) – публічні прояви релігії (богослужіння, обряди, проповідування, організаційна діяльність тощо) – може зазнавати обмежень лише за суворого дотримання вимог «передбачено законом / легітимна мета / необхідно в демократичному суспільстві», а також за наявності належних процедурних гарантій і ефективного судового контролю. Такий підхід прямо артикульовано у позиції Конституційного Суду України щодо ст. 35 Конституції, де наголошено на абсолютності forum internum та можливості обмеження forum externum (Справа щодо повної назви, 2022). Аналогічну рамку послідовно застосовує Європейський суд з прав людини у тлумаченні ст. 9 Європейської Конвенції з прав людини, розмежовуючи внутрішню свободу переконань і «маніфестацію» релігії та оцінюючи допустимість втручання через критерії законності, легітимної мети й необхідності (Case of Kokkinakis, 1993). У доктрині це розмежування розглядається як ключове для уникнення підміни об'єкта регулювання: держава може оцінювати правові та публічні наслідки організаційних зв'язків і практик, але не вправі втручатися у зміст віри як такий; водночас підкреслюється, що межа між переконанням і проявом інколи є складною, що потребує особливої обережності в аргументації пропорційності (Murdoch, 2012, с. 14).

З огляду на чутливість сфери доцільно закріпити презумпцію добросовісності релігійної організації: перехід на вищий рівень втручання

вимагає належного обґрунтування з боку держави, тоді як релігійна приналежність не може слугувати підставою для негативних наслідків. Доцільною також є уніфікація структури доказового досьє (реєстраційні дані, статути, протоколи, експертні висновки, матеріали відкритих джерел), що підвищує відтворюваність і якість судового контролю.

Інституційно РОМП передбачає чіткий розподіл ролей: уповноважений орган здійснює дослідження, готує мотивовані висновки та видає приписи; суд забезпечує остаточну оцінку доказів і пропорційності у справах про припинення юридичної особи. Органи місцевого самоврядування та балансоутримувачі майна залучаються до реалізації наслідків лише після настання визначених законом умов, що мінімізує ризики непрозорих «превентивних» майнових рішень. Комунікаційно важливо підтримувати пояснювальну рамку: заходи спрямовані проти організаційних каналів впливу та протиправних дій, а не проти релігії як такої. Це зменшує ризик суспільної поляризації й підвищує легітимність правозастосування.

Для демонстрації прикладної логіки РОМП доцільно обмежитися загальним принципом: у випадках, коли ризики проявляються у відкритій публічній площині (зокрема через комунікаційні практики, що можуть підпадати під законодавчі заборони), вони не є латентними, а тому потребують послідовного руху за процедурою встановлення фактів, забезпечення можливості надати пояснення та, за наявності визначених законом підстав, переходу до судової стадії. Вирішальним критерієм має бути не суспільна емоційність, а верифікований фактичний матеріал і належна правова кваліфікація.

Практична реалізація РОМП потребує методичного забезпечення техніко-юридичного характеру. Йдеться про стандартизовані ознаки і допустимі джерела доказів, внутрішнє колегіальне рецензування мотивувальних частин рішень для зниження ризику помилок і неповноти, а також уніфіковані комунікаційні формули, які чітко відмежовують правові підстави втручання від оцінок віровчення. Такі інструменти посилюють пропорційність, оскільки підвищують передбачуваність і відтворюваність практики, зменшують ризик надмірної дискреції та спрямовують ресурси держави на справді ризикові випадки.

Окремого акценту потребує релігієзнавча експертиза як елемент доказового пакета. Для пропорційності важливо, щоб експертиза стосувалася юридично релевантних питань (організаційний статус, структура підпорядкування, управлінські повноваження), а не богословських оцінок чи «правильності» віровчення. Другою умовою є методологічна прозорість і відтворюваність: висновок має бути зрозумілим з точки зору використаних джерел і логіки висновування та сумісним із процесуальними вимогами до доказів. У межах РОМП експертиза не замінює адміністративного рішення і не усуває потреби судової перевірки, проте підсилює доказовість у питаннях організаційних зв'язків і механізмів підпорядкування, що мають правове значення.

Висновки. Умови збройної агресії Російської Федерації проти України посилили значущість релігійної безпеки як складника національної та громадської безпеки й одночасно підвищили вимоги до юридичної якості державного реагування. Допустимість втручання у зовнішні прояви свободи релігії визначається наявністю законної підстави, легітимної мети, доказовості та ефективного судового контролю, за умови принципового розмежування внутрішнього виміру свободи совісті та її публічних проявів. Чинне українське законодавство сформувало спеціальну процедурну рамку протидії зовнішньому впливу у релігійній сфері, зокрема через унормування ознак афілійованості, адміністративну стадію припису та подальший судовий розгляд питання про припинення юридичної особи, а також механізми реагування на використання релігійних організацій для поширення заборонених ідейних конструкцій. У цьому контексті ризик-орієнтована матриця пропорційності (РОМП) пропонується як прикладна модель співвіднесення рівня загрози зовнішньої інструменталізації з інтенсивністю державного втручання та мінімальним доказово-процедурним набором. Вона формує архітектуру пропорційності у доказовій, процедурній і комунікативній площинах, підвищує передбачуваність правозастосування, дисциплінує мотивування рішень і підтримує суспільну довіру, зменшуючи ризики селективності та поляризації у чутливих питаннях державно-конфесійних відносин.

Список використаних джерел:

Про внесення змін до Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті і Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1419. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1419-2022-%D0%BF

Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: Закон України від 20.08.2024 № 3894-IX/ База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/3894-20

Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII/ База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/987-12.

Справа щодо повної назви релігійних організацій : Рішення Конституційного Суду України від 27.12.2022 № 4-р/2022/ База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/va04p710-22

Case of Kokkinakis v. Greece. Judgement of the European Court of Human Rights, 25 May 1993 (Application no. 14307/88). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827

Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities : CDL-AD(2014)023, adopted by the Venice Commission at its 99th Plenary Session (Venice, 13–14 June 2014). URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282014%29023-e

Murdoch, J. *Protecting the Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion under the European Convention on Human Rights* (Council of Europe Human Rights Handbooks). – Strasbourg: Council of Europe, 2012. – 95 p. URL: https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Murdoch2012_EN.pdf

References:

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 1419 vid 20 hrudnya 2022 r. “Pro vnesennya zmin do Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu Ukrayiny z etnopolityky ta svobody sovisti i Polozhennya pro Ministerstvo kul′tury ta informatsiynoyi polityky Ukrayiny”. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1419 of December 20, 2022 “On Amendments to the Regulation on the State Service of Ukraine for Ethnic Affairs and Freedom of Conscience and the Regulation on the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine”]. Kyiv, 2022. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1419-2022-%D0%BF [in Ukrainian].

Zakon Ukrayiny № 3894-IX vid 20 serpnya 2024 r. “Pro zakhyst konstytutsiynoho ladu u sferi diyal′nosti relihiynykh orhanizatsiy”. [The Law of Ukraine № 3894-IX of August 20, 2024 “On Protecting the Constitutional Order in the Field of Activities of Religious Organizations”]. Kyiv, 2024. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/go/3894-20 [in Ukrainian].

Zakon Ukrayiny № 987-XII vid 23 kvitnya 1991 r. “Pro svobodu sovisti ta relihiyni orhanizatsiyi”. [The Law of Ukraine № 987-XII of April 23, 1991 “On Freedom of Conscience and Religious Organizations”]. Kyiv, 1991. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/go/987-12 [in Ukrainian].

Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 4-r/2022 vid 27 hrudnya 2022 r. u spravi shchodo povnoyi nazvy relihiynykh orhanizatsiy. [Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 4-r/2022 of December 27, 2022 in the case regarding the full name of religious organizations]. Kyiv, 2022. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/go/va04p710-22 [in Ukrainian].

Case of Kokkinakis v. Greece. Judgement of the European Court of Human Rights, May 25, 1993 (Application no. 14307/88). Retrieved from: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827

Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities: CDL-AD(2014)023, adopted by the Venice Commission at its 99th Plenary Session (Venice, June 13–14, 2014). Retrieved from: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282014%29023-e

Murdoch, J. (2012). *Protecting the Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion under the European Convention on Human Rights* (Council of Europe Human Rights Handbooks). Strasbourg: Council of Europe, 95 p. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Murdoch2012_EN.pdf

Дата надходження статті: 04.11.2025
Дата прийняття статті: 24.11.2025
Опубліковано: 26.12.2025